

Les millors obres de les lletres gironines (75)

Industrials i polítics del segle XIX explica, i interpreta, el segle XIX des d'una perspectiva global, de l'economia a la religió, no només política. És un text rigorós, complet, seguint la tònica europea de la història total. Efectivament, aquest volum havia de ser originàriament un dels integrants d'una història de Catalunya que no reeixí en el títol. No es va poder dir així i s'acudí al subterfugi de batejar-la com «Biografies catalanes», Catalunya no podia existir com identitat encara que fos acadèmicament com objecte d'estudi però els resistents s'adaptaven a tot. Igualment el títol de l'obra tampoc va poder ser: Jaume Vicens Vives volia «Nosaltres els catalans», que té una certa dimensió èpica com el famós homònim per València de Joan Fuster, i s'hagué de conforme amb el genèric que li ha quedat d'*Industrials i polítics del segle XIX*.

El llibre és format per dues parts, un llarg assaig sobre l'empremta personal en la formació de la societat catalana al llarg del segle XIX de la mà de Vicens Vives i un conjunt de semblances de personalitats ben suggestives del període a cura de Montserrat Llorens en una excel·lent segona part que no sempre s'ha valorat prou atenent que les biografies estant molt ben elaborades. Dues parts ben diferenciades i que tanmateix és complementen en el contingut.

El treball global de Vicens Vives té diverses etapes en la seva formulació. La primera, breu, és catalana en llengua, contingut i sensibilitat i la guerra, amb un resultat funest per la cultura catalana, l'estronca. La segona són els primers anys del franquisme, molt dur, amb repressions a tots els nivells, no simplement presó o afusellament per als dissidents, sinó amb depuració o sigui exclusió de la feina pel món intel·lectual (periodistes, professors, escriptors...), multes i sancions per als més destacats i, molt rellevant, marginació de les àrees de poder com la universitat. I la tercera, plena i fecunda tot i la prematura mort, instal·lat definitivament en càtedra d'on esdevindrà un historiador amb una extraordinària capacitat de treball de recerca, de docència, de creació de nous instruments com l'editorial o la revista *Índice Histórico Español* que perduren.

L'obra assolí un notable impacte. A la primera edició (1958) a l'editorial Teide de la família Rahola (amb qui estava emparentat per matrimoni), seguirien les de l'editorial que fundà amb el seu nom (1961, 1972, 1980) i altres edicions: de butxaca (1994), en combinació amb periòdics com *El Observador* (1991), en traducció al l'espanyol (1986) amb pròleg d'Emili Giral i en edicions especials, així la d'obra escollida (2010) o bé en l'obra completa en quatre volums (1971). Una dotzena d'edicions sobre un singular treball que va veure la llum a finals de la dècada dels cinquanta i es presenta al mateix nivell de la historiografia europea.

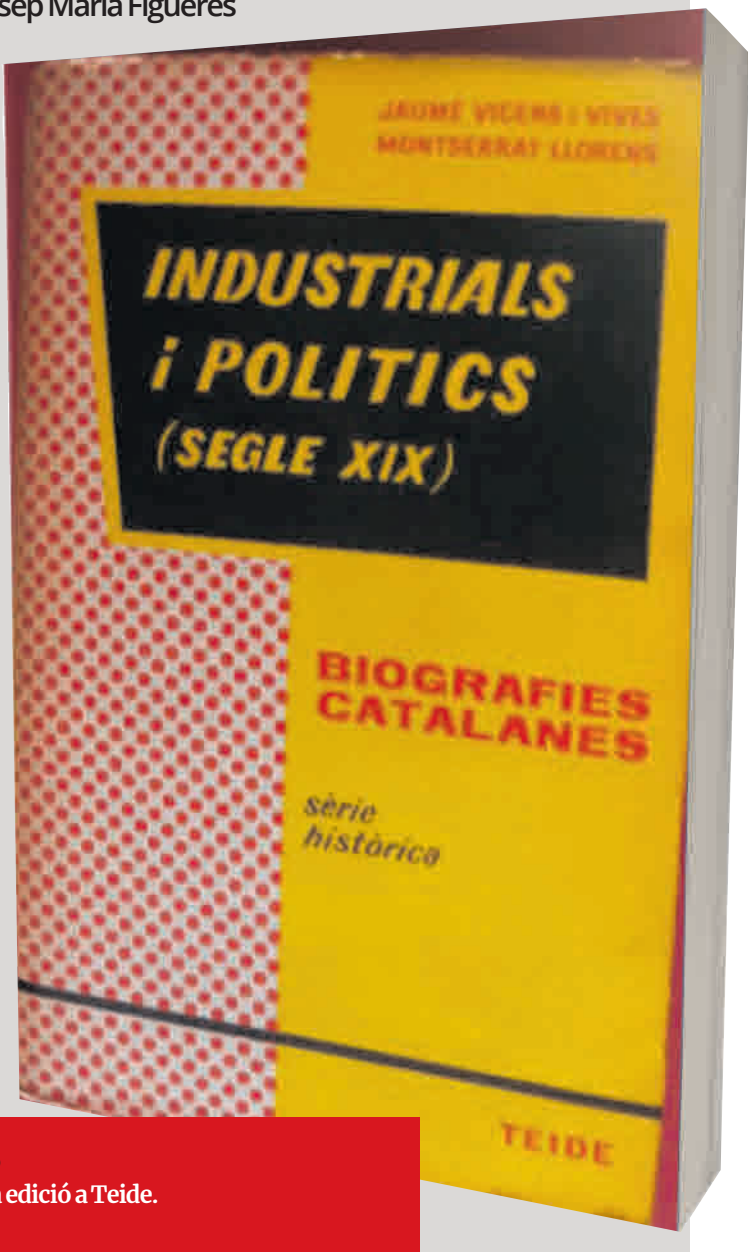
L'obra de Vicens és vigent, assequible als lectors gràcies a l'editorial que n'ha fet un rellieu especial amb la vigència encara de metodologies i continguts, tot i els obvis canvis per les noves aportacions, però les suggestions de l'autor i els enfocaments originals perviuen. Cal només llegir-se l'excel·lent entrevista sobre ell que va fer Lluís Bonada a Josep Fontana (*El Temps*, 2010) on apareix un retrat molt curós sobre el professor i l'investigador que destacava com iceberg gegant en un mar de mediocri-

Industrials i polítics del segle XIX

És una de les obres més conegudes i suggestives de Jaume Vicens Vives. Formà part d'una història de Catalunya col·lectiva que per la censura franquista no va poder tenir aquest títol sinó el de «Biografies catalanes» i, entre línies, hom ho endevinava perquè Catalunya no podia projectar-se com una entitat pròpia.

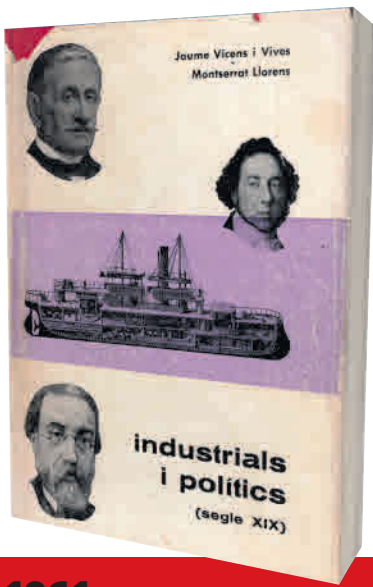
Renovació de la historiografia catalana sota el franquisme

 Josep Maria Figueres

1958

Primera edició a Teide.

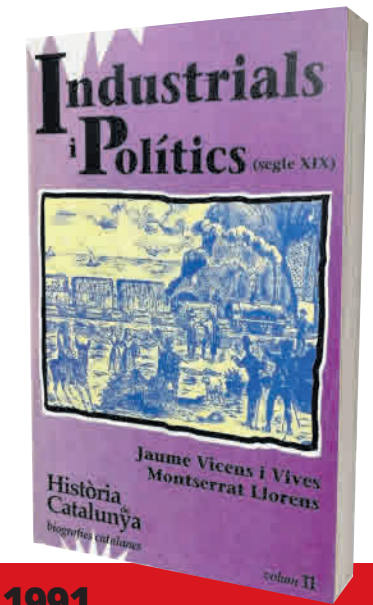
1961

L'edició més popular durant el franquisme. A l'editorial de l'autor, Vicens Vives.

1986

Traducció a l'espanyol per Enciclopèdia Catalana.

1991

El diari *El Observador* edità la col·lecció per als subscriptors i lectors.

tats. I es valora molt positivament tant els *Industrials* del 1958 com el manual de història econòmica de l'any següent o la ponència del Congrés Internacional de Ciències Històriques del 1960.

El conjunt de l'obra, una de les primeres històries de Catalunya elaborada per un col·lectiu d'historiadors, esdevé una molt atractiva sèrie. Té el bo i millor dels historiadors catalans, quan la universitat i el poder historiogràfic estava ocupat pels nousvinguts que ocuparen el lloc dels exiliats, depurats i perseguits. Vicens s'envolta dels seus amics, catalans i ben formats, autors importants: Joan Reglà, Santiago Sobrequés, Ramon d'Abadal, Ferran Soldevila, Joan Mercader... Al l'edició que tenim, des del 1971 en la nostra etapa d'estudiant seguint recomanacions del professorat de la UAB, s'anuncia un volum desè per Josep Pla i el mateix Vicens, bons amics d'altra banda, que no va arribar a aparèixer.

Vicens obre el treball amb un advertiment, datat el setembre del 1958 i després d'una imatge en el frontispici que alludeix a l'empremta grecoromana com una al·lusió als fonaments clàssics de la catalanitat. Argumenta la presentació de les biografies dels «homes més il·lustres o representatius del país» en llista tanmateix molt singular, Josep Torras i Bages hi és present però no Jacint Verdaguer o Àngel Guimerà o Lluís de Cerdà, si que hi ha Francesc de Paula Rius i Taulet o Joan Prim però no Josep Anselm Clavé. Els llistats són sempre complexos... quan cal encabir en mig miler de pàgines un assaig dens, de tres-centes pàgines i en cent-cinquanta la vintena de semblances. Sorpren que escrigui com els catalans «havien refet una cultura, això és, una manera d'entendre el món i d'entendre's amb el món» i que no hi hagi pràcticament cap representant de la cultura, els vint noms són empresaris, ben triats, i polítics.

L'aportació de Vicens, seguint els Annals francesos ho abasta sintèticament tot: demografia, agricultura, indústria, capital i camp, economia i idees, més enllà de la política estricta. Aquest és el gran mèrit d'un llibre, no ho oblidem, del 1958.

«Certament, [Espanya] tingué característiques comunes, com la corrupció de la gestió administrativa i judicial, la vulneració de la voluntat popular, l'imperi del règim dels afers poc escrupolosos, l'afany de la moneda bruta i fàcil i l'adopció d'una actitud d'immobilisme social, de beateria del tòpic, de repugnància per qualsevol novetat intel·lectual o artística. Però aquests són flagells de tostemps i tot país, i no dels caducats precisament, sinó també dels que es troben en règim d'expansió i han d'ésser governats per lleis democràtiques, com era per aquells mateixos dies el cas de Nova York i de les principals ciutats nord-americanes, incloses en el sistema dels bosses polítics.

Però el caciquisme català estava contrarestat per forces pregoneres, per lleis del joc social molt més fortes que les mateixes de l'Estat que els cacics vulneraven a cada pas. En primer lloc, no exclougué de les lluites polítiques cap adversari, fos blanc o negre,

Una de les primeres crítiques que apareix és la de Nèstor Luján a *El Noticiero Universal* el maig del mateix 1958. Escriu amb coneixement i en fa un gran elogi: «*Realizado con un acopio de datos extraordinarios y, a la vez, con una inteligencia ordenadora de primer orden. Pocos libros se habrán escrito sobre Cataluña con un mayor esfuerzo de objetividad y con una claridad tan rotunda (...)* Vicens Vives describe la vida catalana en su compleja diversidad, intentando captar la realidad viva de un próximo pasado sin afanes de especulación y sin otro método que un intento constante de aclarar los intereses y las pasiones del hombre catalán del siglo XIX.»

Han estat diverses les valoracions de l'obra i sorpren l'elogi quan és des d'ideologies enfrontades. Així el pensament espanyol més reaccionari en els diaris digitals actuals la considera encara des d'una visió favorable, com ho feu al seu moment la revista marxista *Nous Horitzons*. Vicens analitza Catalunya des de dins d'Espanya, mentre l'esquerra la mira en una dimensió de modernitat, els anys 50 la historiografia era a anys llums de la seva relació europea. Vicens Vives s'hi apropa amb serietat i rigor. I rep comentaris favorables des del pensament catalanista fins al conservador. Per exemple Albert Manent valora la seva capacitat analítica, i d'acció, en la realitat, no només els estudis de l'ahir, del segle XV per important que fos sinó del present, en la voluntat d'incidir en la joventut, la burgesia, els empresaris amb confèrències, iniciatives i ho valora. En la semblança que li dedicà (1986) escriu: «La missió de Vicens no era de crear grups clandestins, sinó de donar idees, d'agitar, de remoure els que ja existien.»

Més enllà de les crítiques puntuals com la de Joan Fuster per no ocupar-se de València, Ferran Soldevila o bé la de Josep Termes per no estudiar els

Elogis des de posicions ideològiques antagòniques

L'obra de Jaume Vicens Vives és molt ben valorada des del primer moment i rep comentaris favorables procedents des del pensament catalanista fins al conservador.

moviments catalanistes, en conjunt rep una molt notable valoració en diverses obres: de l'homenot que li dedicà el seu amic Josep Pla (1970) a l'edició de les cartes que es creuaren ambdós en edició de Guillem Molla (2019) fins als darrers comentaris de Borja de Riquer que fa un repàs (revista *Ayer*, 2011)

Jaume Vicens Vives.

demonstrant una tolerància fins a un cert punt exemplar. Els mateixos republicans tingueren sempre representants de llur ideologia als municipis i al Parlament. És cert que algun d'ells vivia a remolc de les grans màquines que detenien el poder -els conservadors i els liberals-, tals com Joan Sol i Ortega, i que altres trobaven sempre un lloc en la representació minoritària, adés Castelar, adés Pi i Margall o Vallès i Ribot. Però quan l'onada venia de fons, mancaven al mateix caciquisme forces morals per a burlar l'expressió de les urnes: així, amb motiu de les eleccions de 1893, que guanyaren a Barcelona i altres districtes electorals els candidats de la Unió Republicana, entre els quals Pi i Margall, Sol i Ortega, Vallès i Ribot, Baldomer Lostau i Emili Junoy. En certs aspectes aquesta elecció, que palesà la feblesa congènita del caciquisme a Catalunya, és el preludi del desvetllament de la generació catalanista i radical de 1901.

als homenatges, documentals, exposicions, comentaris d'homenatge que li feren.

Si ens quedem amb una frase de conjunt final és la d'Enric Pujol en la semblança que edità l'IEC (2020) quan fa referència a un gran clàssic de la historiografia catalana constata la gran aportació en català d'abans de la guerra amb obres com *Ferran II i la ciutat de Barcelona* (1936) o la posterior com la dedicada al segle XV i la fonamental *Historia de los remensas* (1945) o els *Trastàmares* (1956) i que ultrapassa la seva servitud en la redacció dels articles de suport a l'espai vital de la gran Alemanya en el *Destino* («*unidad de destino en lo universal*»), els manuals contemporitzadors per mor de la censura o els treballs publicats a l'editorial Yunque, tot amb tuf de falangista quan la grisor de la cendra, com els seus cabells pel que patí (depuració, estranyament...) que esdevingueren cendrosos com el país. Aportacions que han estat revisades i actualitzades però que amb el volum, tot i la mort prematura als cinquanta anys, de la feina feta són ben lloables. Pujol de l'obra que ens ocupa escriu: «Es considera una obra fundacional de

la historiografia catalana contemporània; és a dir, la referida als segles XIX i XX. No tan sols és una síntesi magistral del segle considerat, sinó que constitueix com una mena de legitimitació historiogràfica del seu projecte polític. El protagonisme polític que aleshores tingué la burgesia catalana en la modernització de l'Estat espanyol havia de ser assumit, novament, per les noves generacions d'aquella classe per poder sortir del marasme de la dictadura i per poder connectar amb els desitjos d'una Unió Econòmica Europea que aleshores es començava a forjar. La consideració de Vicens com a únic pioner en l'àmbit de l'estudi de la història contemporània és, però, més discutible que no en el camp de la història econòmica.»

En conseqüència, els cacics havien de tenir una habilitat especial per a preponderar. Josep M. Planas i Casals, cap de la màquina canovista, i Josep Comas i Masferrer, que ho era de la liberal, no podien imposar-se per la violència. Encara que controlaven el cens electoral (amb tots els electors *morts* que hi figuraven, sempre partidaris del Govern), les votacions (amb el sistema de la *roda* o colla que votava múltiplesment), la junta que proclamava els diputats i els *empleos* públics, no podien donar gat per llebre. Ells assolien llur propòsit de dues maneres: atraient-se o neutralitzant l'adversari polític que pujava amb empena (el cas de Sol i Ortega) i, sobretot, cansant i desil·lusionant els electors, de manera que aquests no experimentessin el més petit desig d'apropar-se a les urnes en diades electorals. Era una feina cansada, que comportava, endemés, una altra obligació, no menys característica del caciquisme català: la de servir el país».